

Zet het kind centraal tijdens het middagmaal

Kleuters verliezen tijdens de middagpauze de aanwezigheid van hun vertrouwde klasomgeving en eigen leraar. Ook leren en welbevinden verdwijnen naar de achtergrond. Hoe kan je er als schoolteam via kleine ingrepen voor zorgen dat het middagmaal voor kleuters tegelijk een zorg- én een leermoment is? Laat je inspireren door deze tips!

Maandag, 12.05 uur, eetzaal in een Vlaamse basisschool. Omer (5 jaar): "Hier zit ik dan, samen met tweehonderd leerlingen. Net zat ik nog veilig met mijn klasgenoten bij de juf. "Goedemiddag allemaal", klonk het zingend in de klas. Nou, goed is het niet. Ik kijk rond en zie mijn kleine zusje snikkend naar haar boterhamdoos staren. Naast mij schreeuwt Jens naar zijn vriend aan een andere tafel. Ik houd mijn handen op mijn oren. "Ik wil dat het rustig is in de zaal!", roept iemand die ik niet ken. Het helpt niet. Mijn zus gaat nog harder huilen. Ze is nog niet aan haar boterhamdoos geweest. Ik voel met haar mee. Mijn boterhammen zijn op. Ik staar door het raam naar de speelplaats. Wat zou ik graag met die bal spelen. Hoelang moet ik nog aan tafel zitten? Het duurt al zo lang. Ik begin dan maar te schoppen onder tafel. Lag hier maar een bal."

Herkenbaar? Voor veel peuters en kleuters is het eetmoment tijdens de middagpauze een té drukke en overweldigende ervaring. Ze voelen zich angstig of huilen bij het horen van de middagbel en de leraren huiveren wanneer hun toezichtbeurt eraan komt.

EDUCARE, EDU-WAT?

Kinderen hebben nood aan een positieve omgeving gedurende de schooldag, niet alleen tijdens leermomenten in de klas, maar ook tijdens transitie, zoals de overgang van klas naar middag.

Hiervoor moet je een uitnodigende, stimulerende en deelhebbende sfeer creëren. Het is belangrijk dat we de situatie bekijken vanuit het perspectief van het kind en niet alleen vanuit de institutionele logica.

In Finland bijvoorbeeld integreert men zorg en leren veel sterker. Bij een observatie op een school in Helsinki tijdens een buitenlandse stage, viel op dat de kinderen samen met de kleuterjuf en kinderverzorgster eten in leeftijdsgemengde kleine groepjes. Doordat de opvoeders samen aten met hun eigen klas konden zij werken aan sociale vaardigheden en talige interactie. Ze bevorderden ook de autonomie bij kinderen, zoals het zelf opscheppen van hun eten en het opruimen van hun bord.

Volgens de principes van Educare zijn 'leren' (education) en 'zorg' (care) onafscheidelijke en gelijkwaardige concepten voor de ontwikkeling van kinderen tussen 0 en 6 jaar. Educare is een holistische kijk op onderwijs waarin zorg en leren met elkaar zijn verweven. Met andere woorden: de term staat voor het combineren van zorgmomenten met leeransen.

Hoe je omgaat met een integratie van de zes principes van Educare (zie kader blz. L-10), hangt uiteraard af van de situatie of context van je school. Voor mijn bachelorproefonderzoek

TEKST
Nicky Latomme

in de lerarenopleiding kleuteronderwijs aan de Arteveldehogeschool ging ik aan de slag samen met een school die hier werk wou van maken. Op basis van een analyse van de ervaringen tijdens

het gebeuren in de eetzaal in deze landelijke basisschool, volgden praktijkgerichte suggesties voor een andere aanpak die rekening houdt met deze holistische kijk op onderwijs.

ZES PRINCIPES VAN EDUCARE

1. BASISPRINCIPE = KIND STAAT CENTRAAL

Hierbij wordt vereist dat opvoeders denken vanuit het kind en zich op hen afstemmen. Elk kind is uniek. Daarom is het belangrijk dat transitieprocessen zoals de overgang van klas naar eetzaal, vorm krijgen op maat van elk kind.

2. CONTINUÏTEIT MET THUIS EN PEDAGOGISCH PARTNERSCHAP

Belang van een wederzijdse betrokkenheid en open dialoog tussen ouders, begeleiders en leraren met als doel een positieve relatie uit te bouwen. Dit alles verhoogt ook het welbevinden van het kind.

3. PEDAGOGISCHE CONTINUÏTEIT

Dit wordt bekomen wanneer zorg en leren samenvallen. Als er gezorgd wordt voor een goede balans tussen de zelfsturing van het kind en de stimulering of tussenkomst van de opvoeder. Tot slot duidt de pedagogische continuïteit op een afstemming tussen de ontwikkelingsdoelen en het welbevinden en de betrokkenheid van het kind.

4. PROFESSIONELE CONTINUÏTEIT

De professionals zorgen voor een veilig en positief klimaat. Waarbij deze voldoende kennis heeft van de factoren die een rol spelen bij transities, zoals de aanwezigheid van een oudere broer of zus. Het is aangewezen dat professionals met elkaar en met ouders zaken uitwisselen of samenwerken.

5. CONTINUÏTEIT IN DE WISSELWERKING MET DE BUURT

Brede, hechte netwerken (ouders, familie, begeleiders en leerkrachten) kunnen een belangrijke rol spelen bij het verzachten van transities (Brede school, Regiogroepen Kinderopvang, Huis van het Kind Brussel, ...).

6. CONTINUÏTEIT VIA DE PRAKTISCHE ORGANISATIE

De inrichting en de onderlinge samenhang van ruimten hebben een sterke invloed op het welbevinden en de betrokkenheid. Een kindvriendelijke en huiselijke infrastructuur en ruimte op maat van het kind is hierbij van groot belang.

(Bron: Het onderzoek van Van Laere et.al. (2019) én de visienota Educare, opgesteld door het onderwijscentrum Brussel [z.j.]

Nicky Latomme was 30 toen ze na een loopbaan van 10 jaar in een buitenschoolse kinderopvang, de opleiding 'educatieve bachelor kleuteronderwijs' (Arteveldehogeschool) startte. Eind juni 2020 studeerde ze met glans af en werd haar onderzoek en inzet beloond met de beste bachelorproef prijs.

BELEVING VAN DE MIDDAGPAUZE DOOR ALLE TOEZICHTERS

Hoe beleven de toezichters het eetmoment tijdens de middag? Om hier zicht op te krijgen, liet ik hen allemaal (vrijwilligers, kleuter- en lagere schoolleerkrachten, zorgcoördinator en directie) een vragenlijst invullen.

Hieruit bleek dat 95% van de bevroegden vermoeden dat het middagmaal een onaangename ervaring bij kleuters teweegbrengt. Hetzelfde percentage vindt hun eigen toezichtbeurt ook onaangenaam. Dit komt overeen met mijn observaties tijdens dit onderzoek. Meerdere observaties bevestigden dat het welbevinden van heel wat kleuters eerder laag is tijdens het middagmaal. De belemmerende factoren die de toezichters aan de ervaring koppelen zijn vooral de drukte en het lawaai in de refter. Ook halen ze het missen

van een vertrouwenspersoon, het ontbreken van de warmte en gezelligheid (door het eisen van stilte) en de vele wachttijden voor kleuters aan.

De vragenlijst polste ook naar ideeën van de leraren om de middagpauze in de eetzaal anders aan te pakken. Wat opviel is dat de meesten kiezen voor een aparte indeling van kleuters en lagere schoolleerlingen. Ook willen leraren meer autonomie aan de kinderen geven. Een anekdote van een kleuterjuf illustreert dit: "Ik ben sterke voorstander van zelfstandigheid en geef hen ook veel verantwoordelijkheid in mijn klas. Graag zou ik dit nog meer terug zien komen in de eetzaal: bijvoorbeeld hun eigen PMD opruimen, stoelen netjes zetten, hun soepkom zelf op de kar zetten, ... Zo trekken we de lijn van de klas door naar daar. Het is vreemd dat ze in de eetzaal dan op eens wel gediend mogen worden met alles."

DE WAARHEID KOMT UIT EEN KINDERMOND

Tijdens het onderzoek naar het welbevinden van kinderen in de eetzaal, was het van cruciaal belang om ook hun perspectief in kaart te brengen. We lieten kinderen uit de derde kleuterklas en het eerste leerjaar hun 'droomeetsituatie op school' tekenen en hierover vertellen. Opvallend veel kinderen gaven aan dat ze lang moeten wachten voordat ze kunnen buiten spelen.

Ook de tekeningen leverden een aantal interessante bevindingen op. Alle kinderen schetsten een beperkt aantal tafels en tonen hierbij aan dat ze samen met vrienden willen eten. Vaak gaven ze en-

kel hun eigen klas weer. Ook het aankleden van de ruimte, het gezellig maken, was een belangrijk element van hun tekening. Zo tekenden enkele kinderen de eetplaats in een huis. Dit uit hun wens naar een meer huiselijke sfeer tijdens het middageten. Verschillende kinderen verwezen ook naar de mogelijkheid om buiten te eten.

MINDER LAWAAI EN DRUKTE IN DE EETZAAL

We gingen op zoek naar een mogelijkheid om de kleuters en de lagere schoolleerlingen apart te laten eten: in een ander lokaal, in eigen klas of de middagpauze van kleuters vroeger laten starten. Natuurlijk alles met respect voor de taakbelasting van de leraren. Er moet aandacht gaan naar het aantal toezichtbeurten van het personeel. Het is niet de bedoeling deze op te drijven. Daarom kozen we er in de praktijksetting van dit onderzoek voor om de kleuters vroeger te laten eten. Op die manier valt dit zorgmoment binnen de onderwijstijd en kunnen de vertrouwde kleuterleraren aanwezig blijven in de eetzaal.

Kleuters die over de middag naar huis gaan, kan je meenemen naar de eetzaal. Het is belangrijk dat je deze wachttijd nuttig invult. Zo kan je wachtdoosjes aanbieden met klein spelmateriaal waar ze alleen of per twee mee kunnen spelen. Een andere mogelijkheid is een zelfstandige activiteit uit de klas nogmaals aanbieden in de refter. Zo is dit ook voor hen een leermoment waarbij je inzet op autonomie en andere ontwikkelingsdoelen zoals je die vooropstelt in je klas.

Om de link tussen zorg en leren te illustreren maakte ik een lijst van leerplandoelen die aan bod kunnen komen tijdens deze nieuwe aanpak van het middagmaal.

DOELEN VERBONDEN AAN EEN POSITIEVE ERVARING TIJDENS HET MIDDAGMAAL

ZILL	OVSG	CONCRETISERING
SErv1 Zich engageren in relaties, daar deugd aan beleven en zich daarover uitdrukken.	LOD-SOV-01.01 De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand.	De kleuters ervaren in de eetzaal een warme relatie met de verschillende kleuterjuffen en leeftijdsgenoten aan tafel.
SErv2 De verscheidenheid van mensen als een rijkdom ervaren en deze benutten.	DB-WO-MEN-02.10 Spontaan en respectvol omgaan met anderen.	De kleuters ervaren dat er ook anderen aanwezig zijn in de eetzaal (de middagtoezichters) en tonen hierin interesse. Ze tonen respect naar hen toe.
SErv4 Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten.	DB-WO-MEN-03.02 Omgangsvormen en leefregels voor het samenleven in groep begrijpen en toepassen.	De aanwezigheid van de kleuterjuffen helpen de kleuters om te gaan met anderen op een positieve manier. De kleuters tonen bereidheid om jongere kleuters en/of leeftijdsgenoten aan tafel te willen helpen.
SEgb2 Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.	DB-WO-MEN-01.02 Eigen gevoelens van angst, blijheid, boosheid of verdriet herkennen, uitdrukken en benoemen.	De kleinere groep helpt kleuters beter om te gaan met hun emoties. Hierdoor kunnen ze groeien in de gepaste regulatie van gevoelens. Door de grotere betrokkenheid van middagtoezichters en kleuterjuffen krijgen de kleuters de kans hun behoeften uit te drukken naar hen toe.

<p>IKid1 Basisvertrouwen ontwikkelen.</p>	<p>DB-WO-MEN-03.07 Zich in de groep voorstellen.</p> <p>DB-WO-MEN-02.11 In concrete situaties voor zichzelf opkomen.</p>	<p>Kleuters zullen door de afgenomen drukte meer zichzelf durven zijn. Ze kunnen zich geborgen voelen bij de juffen en middagtoezichters waardoor ze een vertrouwensrelatie zullen opbouwen met hen en hierdoor meer voor zichzelf durven opkomen.</p>
<p>IKvk3 Flexibel omgaan met veranderende omstandigheden.</p>	<p>LOD-LL-HOT-05.01 De leerlingen kunnen op hun niveau leren met nauwkeurigheid, efficiëntie, wil tot zelfstandigheid, voldoende zelfvertrouwen, houding van openheid en kritische zin.</p>	<p>Wanneer de kleuters in een minder drukke refter hun middagmaal kunnen nuttigen tonen ze een grotere flexibiliteit tijdens de overgang van klas naar eetzaal. Ze krijgen meer zelfvertrouwen en een open houding tijdens deze transitie.</p>
<p>IKvk4 Situaties die als moeilijk ervaren worden en frustraties ombuigen door te zoeken naar mogelijkheden om er bevrijdend mee om te gaan.</p>	<p>LOD-LL-POP-02.01 De leerlingen ervaren een probleem en voelen zich uitgedaagd en gemotiveerd om te zoeken naar een oplossing.</p> <p>LOD-SOV-01.03 De leerlingen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.</p>	<p>Wanneer zich lastige en moeilijke situaties voordoen aan tafel zijn de kleuters sneller geneigd om zelf te zoeken naar een oplossing of om de hulp in te roepen van anderen om het probleem aan te pakken. Hierbij aanvaarden ze steun van de ander.</p>
<p>IVzv3 Doelgericht en efficiënt handelen door taken te plannen, uit te voeren, erop te reflecteren en waar nodig bij te sturen in functie van zelfredzaam en zelfstandig functioneren.</p>	<p>LOD-LL-HOT-05.03 De leerlingen nemen initiatief.</p>	<p>De kleuters nemen sneller het initiatief om te eten door een afname van lawaai. Hierbij kunnen ze zich gestimuleerd voelen om zelf dingen te doen: vork en mes hanteren, drinkflesje opendoen, ... Wanneer de kleuterjuffen samen eten met hun klasgroep, kunnen de kleuters via modeling dit gedrag imiteren en het zich eigen maken. Nadien kan er door de kleuter en/of de kleuterjuffen gereflecteerd worden op dit resultaat; hun zelfredzaamheid.</p>
<p>TOmn3 Actief deelnemen aan een gesprek.</p>	<p>DB-NL-LUI-04.02 Luisteren naar elkaar en naar de leraar.</p> <p>DB-NL-SPR-04.05 In een gesprek reageren op de andere spreker(s).</p> <p>DB-NL-SPR-07.04 Genieten van het spreken met elkaar.</p>	<p>De kleuters kunnen zich meer gemotiveerd voelen om een gesprek aan te knopen met hun tafelgenoten, kleuterjuf en/of middagtoezichters.</p>

MOEITELOZE MANIEREN OM WACHTTIJDEN TE MINIMALISEREN

Kinderen hebben dus nood aan een positieve omgeving doorheen de schooldag, niet alleen tijdens leermomenten in de klas, maar ook tijdens momenten van zorg, zoals het middagmaal. Het is belangrijk om de situatie te bekijken vanuit het perspectief van het kind.

Wanneer kleuters en lagere schoolleerlingen samen eten, lopen de wachttijden vaak hoger op. De middagtoezichters hebben hun handen vol in de eetzaal waardoor er geen extra handen zijn voor het toezicht op de speelplaats. Als opvoeders moeten we oog hebben voor het minimaliseren van wachttijden en het maximaliseren van zorg- en leerkansen.

Hou maar eens bij hoeveel jonge kinderen moeten wachten tijdens het plasmoment, de jas aandoen, het ritueel van de handen wassen en de vele eetmomenten. In welke mate wordt er tijdens deze zorgmomenten ingezet op leren binnen je praktijksetting? Het is zinvol om hier door enkele kleine ingrepen werk van te maken.

Zo kan je kleuters wachtdoosjes aanbieden, een gezamenlijke verantwoordelijkheid geven over het afruimen en sorteren, een prentenboek geven waarbij ze deze 'voorlezen' aan elkaar of oudere kleuters inschakelen om de jongere kleuters te helpen.

Kinderen willen een meer huiselijke sfeer tijdens het middageten. Ze geven ook aan dat ze lang moeten wachten voor ze kunnen buiten spelen.

HET GEHEIM VAN DE TAFELKAPITEIN

Ook door het werken met een 'tafelkapitein' maximaliseer je de zorg- en leerkansen. De fiche (zie hiernaast) stelt een oudere kleuter (de tafelkapitein) in staat de pictogrammen te 'lezen' en zo zorgt hij/zij voor een ondersteunende rol aan tafel.

De verschillende taken van de tafelkapitein geven alle kleuters kansen om te werken aan hun autonomie. Zo verwijst een taak naar het stimuleren van het afruimen van de eigen brikjes, borden en soepkommen. Ook de taalontwikkeling wordt bevorderd door de talige interactie aan tafel. Dit duidt op het gesprekje dat op gang komt wanneer de tafelkapitein vraagt naar het al dan niet lekker vinden van het eten. De leerkansen zijn dus het bevorderen van de taalontwikkeling, sociale vaardigheden en autonomie.

Je kan per tafel een oudere kleuter de rol van tafelkapitein toebedelen. Zij nemen deze placemat mee naar de eetzaal en dat herinnert hen aan hun taken. Zo leren ze, net zoals in de klas, dat bepaalde symbolen een boodschap overdragen.

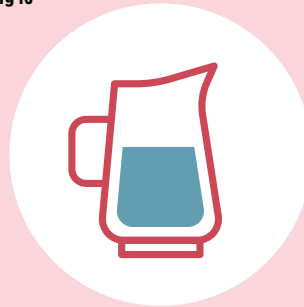
De rol van tafelkapitein kan je gradueel opbouwen. Hierbij kan je kiezen om in de eerste fase slechts één tafel te voorzien van een tafelkapitein. Op deze manier kunnen de oudste kleuters kennismaken met hun taken en zien leraren waar ze nog kunnen bijsturen. Uiteraard zal je in de klas aandacht moeten besteden aan het vertalen van de verschillende pictogrammen op de taakfiche. Hiervoor kennen kleuterjuffen allerlei speelse manieren.

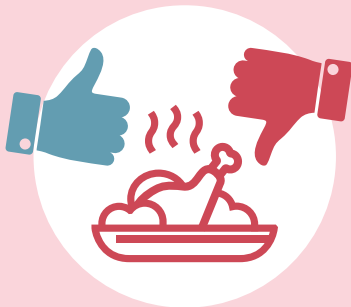
Vraag hulp wanneer dat nodig is

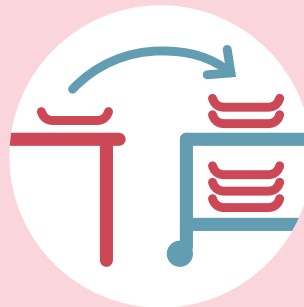
Behandel alle kinderen gelijkwaardig.

Verdeel water onder de kinderen.
Vraag extra water als dat nodig is

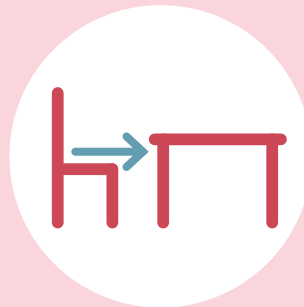
Vraag aan de kinderen of ze het eten lekker vinden. Stimuleer iedereen om te proeven.

Let erop dat iedereen afruimt.

Help de peuters om de jassen dicht te doen.
Laat ze wel eerst zelf proberen.

Laat iedereen hun stoel onder tafel schuiven bij het verlaten van de eetzaal.

GEZELLIGHEID TROEF!

Alles in acht genomen zou de kleinere groep er reeds voor zorgen dat er een meer huiselijke sfeer heerst in de eetzaal. Uiteraard kan je nog nadenken over een nieuwe tafelschikking en aankleding van de ruimte. Naast lage tafels kan je werken met statafels en krukken en zo een gezellige toeg creëren. Bloempotjes op de tafels, groenteknuffels aan het plafond, aantrekkelijke gordijnen en kunstwerken van de kinderen aan de muur kunnen er nog meer een gezellige plek van maken.

CORONAMAATREGELEN ZETTEN ONS AAN HET DENKEN

De middagsituatie is op elke school drastisch veranderd door de coronamaatregelen. Deze verplichten scholen om na te denken over de organisatie van het eetmoment. Sta eens stil bij de vergelijking met hoe het voordien was. Merk je verschil in welbevinden bij de kinderen? Is er minder drukte en lawaai wanneer je met je klas per bubbel eet? Kan je de taalontwikkeling, sociale vaardigheden en autonomie meer bevorderen? Willen we dan in de toekomst nog terug naar een eetzaal met 200 leerlingen? Hoe kunnen we dit werkbaar organiseren? Momenteel ligt een zware taakbelasting op je schouders om per bubbel te eten en zo de pauze met je collega's te moeten missen. Is dat houdbaar? Hoe kunnen we de combinatie van zorg, leren en welbevinden in ons kleuteronderwijs versterken? Fundamentele vragen voor schoolteams en voor beleidsmakers!

Door het inzetten van een ‘tafelkapitein’ maximaliseer je de zorg- en leerkansen. De taken van de tafelkapitein geven kleuters kansen om te werken aan hun autonomie.

REFERENTIES

- Jacobs, K. & De Meerleer, S. (2019). Kleuterparticipatie. Geraadpleegd op 10 juli 2020 via www.onderwijs.vlaanderen.be/kleuterparticipatie
- Latomme, N. (2020). Microtransitie: het middagmaal. Een combinatie van zorg en leren. Bachelorproef tot het bekomen van het diploma educatieve bachelor kleuteronderwijs aan de Arteveldehogeschool.
- Peleman, B. & Van Laere, K. (2017). Schoolrijpe kinderen of kindrijpe scholen? Educare voorbij de opsplitsing tussen leren en zorg. *Kidde*, 5, 20-22.
- Van Laere, K., Boudry, C., Balduzzi, L., Lazzari, A., Prodger, A., Welsh, C., Geraghty, S., Rezek, M., & Mlinar, M. (2019). *Sustaining Warm and Inclusive Transitions across the Early Years. Final report with implications for policies and practices*. Ljubljana: ERI.
- VGC. (z.j.). *Visienota Educare/ transitions 0-6 jaar*. Onderwijscentrum Brussel entiteit Gezin.